

JAN CHOCHOROWSKI

POCHÓWEK SZKIELETOWY KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ Z KIETRZA, WOJ. OPOLE

Badane od roku 1956 cmentarzysko kultury łużyckiej (stanowisko 1) w Kietrze, woj. Opole, dostarczyło bogatych materiałów wiążących się głównie z epoką brązu i wczesną epoką żelaza¹. Obok tego w wyniku systematycznie prowadzonych prac wykopaliskowych odkryto tutaj nekropolę celtycką², a także pojedyncze zespoły grobowe związane z okresem wpływów rzymskich i z okresem wędrówek ludów³. W ostatnich latach zarysował się w związku z dalszymi odkryciami nowy problem. W 1971 r. natrafiono bowiem na terenie cmentarzyska na szkieletowy pochówek (nr 2104) związany z kulturą ceramiki sznurowej⁴. Pierwotnie wydawało się, że jest to raczej znalezisko odosobnione⁵. Sezon wykopaliskowy 1974 r. przyniósł jednakże odkrycie następnego grobu szkieletowego (nr 2711) związanego również, jak na to wskazuje bogaty inwentarz, z kulturą ceramiki sznurowej⁶. Zwraca uwagę fakt, że obydwie pochówki (nr 2104 i 2711) zlokalizowane są na niewielkiej kulminacji, dziś już słabo widocznej w terenie, poświadczonej jednak przez występowanie w tym miejscu calca lessowego już na głębokości 30—40 cm, podczas gdy na stoku poziom próchniczny sięga 80, a nawet 100 cm głębokości. Wspomniana kulminacja znajduje się w obrębie południowej części cmentarzyska „łużyckiego”, która nie została jeszcze w całości przebadana. Nie jest więc wykluczone, że dalsze badania mogą doprowadzić do odkrycia podobnych grobów zlokalizowanych — co jest dość charakterystyczną cechą dla kultury ceramiki sznurowej⁷ — na kulminacji wzniesienia.

Odkryty w 1974 r. pochówek (nr 2711) znajdował się w głębokiej jamie zorien-

¹ M. Gedl, *Trzydzieści lat badań cmentarzyska kultury łużyckiej w Kietrze, pow. Głubczyce (1930—1960)*, „Prace Archeologiczne”, t. V: 1963, s. 19—40; tenże, *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Kietrze, pow. głubczycki*, Prz., Arch., t. XVIII: 1968, s. 28—121; tenże, *Cmentarzysko halsztackie w Kietrze, pow. Głubczyce*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1973.

² M. Gedl, *Ciałopalny grób celtycki z Kietrza, pow. Głubczyce*, Mat. Arch., t. IX: 1968, s. 179—185; tenże, *Hallstatt D/La Tène A—B Civilisations lusacienne et celtique*, „Inventaria Archaeologica”, zesz. XXVIII: 1972.

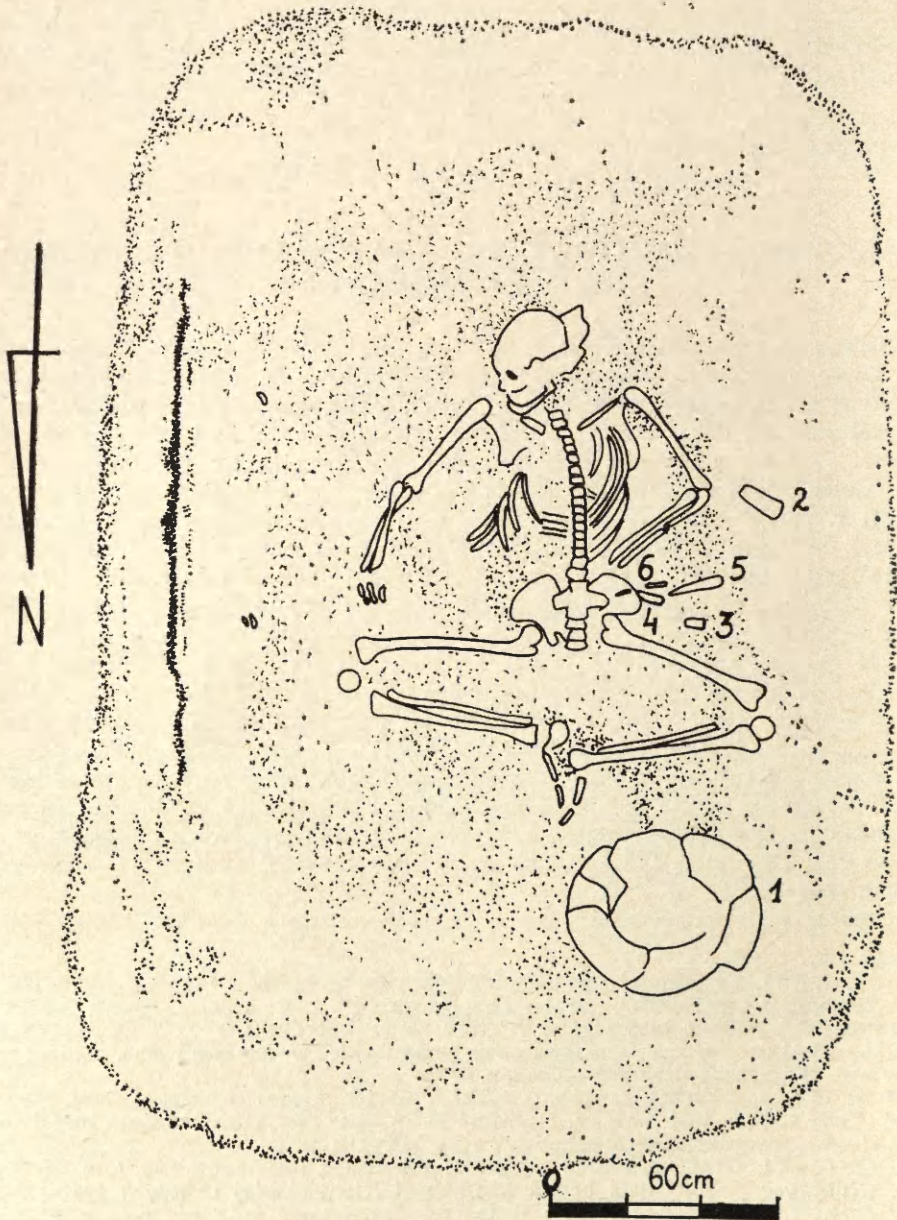
³ M. Gedl, *Groby z okresu wpływów rzymskich na stanowisku 1 w Kietrze, pow. Głubczyce (materiały z badań Ekspedycji Kietrzańskiej w latach 1961—1962)*, Mat. Arch., t. V: 1964, s. 147—160; B. Gedl, *Szkieletowy grób z okresu wędrówek ludów na stanowisku 1 w Kietrze, pow. Głubczyce*, Mat. Arch., t. XII: 1972, s. 165—170.

⁴ M. Gedl, *Neolityczny grób szkieletowy z Kietrza, pow. Głubczyce*, Spraw. Arch., t. XXVI: 1974, s. 35—40.

⁵ Gedl, *op. cit.*, s. 37.

⁶ Badania w Kietrze prowadzone są przez doc. dra Marka Gedla, któremu składam serdeczne podziękowania za przekazanie niniejszych materiałów do opracowania.

⁷ J. Machnik, *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1966, s. 57.

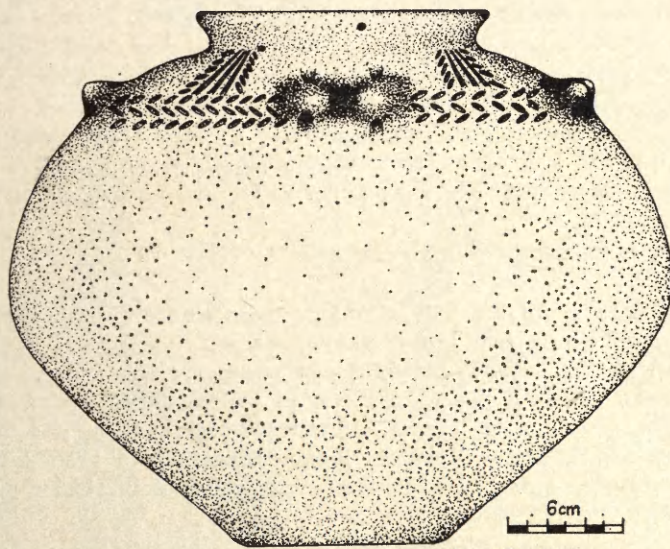
Ryc. 1. Kietrz, woj. Opole. Grób szkieletowy 2711:

1 — amfora; 2 — toporek; 3 — siekierka; 4 — wiór krzemienny; 5 — przedmiot kościany; 6 — szpila kościana

Inhumation grave 2711:

1 — amphora; 2 — perforated axe; 3 — small axe; 4 — flint blade; 5 — object of bone; 6 — pin of bone

towanej N—S, mającej w górnej części zarys owalny o wymiarach 360×240 cm, w dolnej zaś w przybliżeniu prostokątny o wymiarach 300×240 cm. Górna część wypełniska jamy o zabarwieniu brunatnoczarnym wyodrębniła się wyraźnie od części dolnej, mającej niejednolite, warstwowane, brunatne i żółte zabarwienie. Na głębokości ok. 110 cm, w obrębie dolnej części wypełniska jamy zarysowało się brunatne zaciemnienie, w przybliżeniu prostokątne o wymiarach 210×120 cm. W obrębie tego zaciemnienia (zarys komory wewnętrznej?), na dnie jamy (w poziomie 164—175 cm) znajdował się szkielet zorientowany w linii N—S, głową na S, z twarzą zwróconą ku wschodowi (ryc. 1). Część tułowiowa szkieletu leżała na wznak. Nogi bardzo silnie skurczone, rozsunięte na boki. Prawa ręka odrzucona w bok (kości dłoni znajdowały się na wysokości prawego kolana), lewa zgięta w łokciu leżała na miednicy. Na prawo od szkieletu na wysokości głowy, w odległości 60 cm od niej znajdowały się dwie kości śródreżca. Wyposażenie zgrupowane było po lewej stronie szkieletu. Na wysokości lewego podudzia znajdowała

Ryc. 2. Kietrz, woj. Opole. Amfora z grobu 2711
Amphora from grave 2711

się amfora (1), przy łokciu lewej ręki toporek (2), w pobliżu kości miednicy siekierka (3), wiór krzemienisty (4) i przedmiot kościany (5) oraz szpila kościana (6). Amforę oraz częściowo szkielet, zwłaszcza w okolicy kości lewej nogi, pokrywała warstwa popiołu. Podobne przewarstwienia występowały w dolnej części wypełniska jamy. Duża ilość popiołu znajdowała się także wśród fragmentów zgniecionej amfory. Warto tu wspomnieć, że na poziomie szkieletu, w pobliżu słabo rysującej się wschodniej granicy jamy ciągnęło się pasemko węgla drzewnych o szer. 4—5 cm i dług. 130 cm. Przebiegało ono równoległe do krawędzi jamy, w odległości ok. 20 cm od niej i równoległe do osi, wzdłuż której zorientowany jest szkielet. Nie jest wykluczone, że są to pozostałości bliżej nie określonej konstrukcji drewnianej.

Wyposażenie:

1. Amfora znaczących rozmiarów (ryc. 2), o baniastym brzuścu, z szyjką lejkową, wyraźnie wyodrębnioną. Na górnej partii brzuśca rozmieszczone są symetrycznie cztery podwójne, pionowo przekłute uszka. Wykonana jest ona z gliny schudzonej piaskiem i tłucznem ceramicznym. Powierzchnia dość starannie wy-

gładzona, barwa jasnobrunatna z ciemniejszymi szarobrunatnymi plamami. Wys. 28 cm.

2. Toporek łódkowaty (ryc. 3 a) z ciemnozielonego serpentynu o łukowato wygiętym grzbiecie, opadającym w kierunku ostrza i obucha. Część obuchowa o przekroju zbliżonym do kolistego wyraźnie wyodrębniona. Ostrze asymetryczne, łukowato wygięte. Krawędzie w partii środkowej mocno zaokrąglone, w pobliżu ostrza zaś wyraźnie zaznaczone. Dł. 11,6 cm.

3. Siekierka krzemieniowa (ryc. 3 e) o ścienionym obuchu, co w przekroju podłużnym nadaje jej kształt zbliżony do soczewkowatego. Przekrój poprzeczny nieregularny, również w przybliżeniu soczewkowaty. Pełne gładzenie występuje tylko na ostrzu, natomiast korpus nosi ślady odbić formujących go z grubsza, z tym, że są one również lekko zagładzone. Dł. 5,7 cm.

4. Wiór krzemienisty z jedną krawędzią zaretuszowaną (ryc. 3 d). Na krawędzi nieretusowanej występują ślady pracy w postaci krótkich zarysowań o przebiegu prostopadłym w stosunku do osi narzędzia⁸. Dł. 6,7 cm, szer. 2,8 cm.

5. Przedmiot wykonany z rozłupanej kości długiej (ryc. 3 c). Jedna z krawędzi bocznych jest daszkowato obrobiona. Część wierzchołkowa stopniowo cieniejąca nosi ślady uszkodzenia. W grobie przedmiot ten leżał tuż obok wióra na jego przedłużeniu. Być może jest to rękojeść noża, którego część pracującą stanowił wiór krzemienisty. Od kościanych dłuć występujących w grobach kultury ceramiki sznurowej⁹ nasz okaz różni się znacznie większą smukłością partii wierzchołkowej. Dł. 16,5 cm.

6. Szpila kościana z główką płaską, jednostronnie się rozszerzającą. Dł. 10 cm (ryc. 3 b).

Biorąc pod uwagę pozycję szkieletu, jego orientację oraz charakter i bogactwo wyposażenia, omawiany pochówek wykazuje cechy bardzo typowe dla rytuału pogrzebowego ludności kultury ceramiki sznurowej. Należy dodać, że są to cechy charakterystyczne dla tych pochówków, które na podstawie badań antropologicznych zostały określone jako męskie¹⁰. Fakt, że interesujący nas szkielet został podobnie oznaczony¹¹, stanowi jeszcze jedno potwierdzenie zaobserwowanych już wcześniej w kulturze ceramiki sznurowej współzależności między płcią zmarłego a formą pochówka¹².

Niestety, dotychczasowe badania nie pozwoliły ustalić, czy groby odkryte na cmentarzysku w Kietrze posiadały pierwotnie nasyp kurhanowy, czy też były to pochówki płaskie. Znaczna odległość między dwoma dotychczas odkrytymi grobami (ok. 22 m) może sugerować, że były one jednak związane z konstrukcją naziemną typu kurhanowego. Fakt, że obydwie obiekty zlokalizowane są na silnie zniwelowanej kulminacji, dopuszcza przy tym możliwość całkowitego zniszczenia istniejącego pierwotnie nasypów ziemnych. Być może dalsze badania pozwolą wyjaśnić tę sprawę definitywnie.

Chronologię omawianego pochówka określa stosunkowo precyzyjnie amfora,

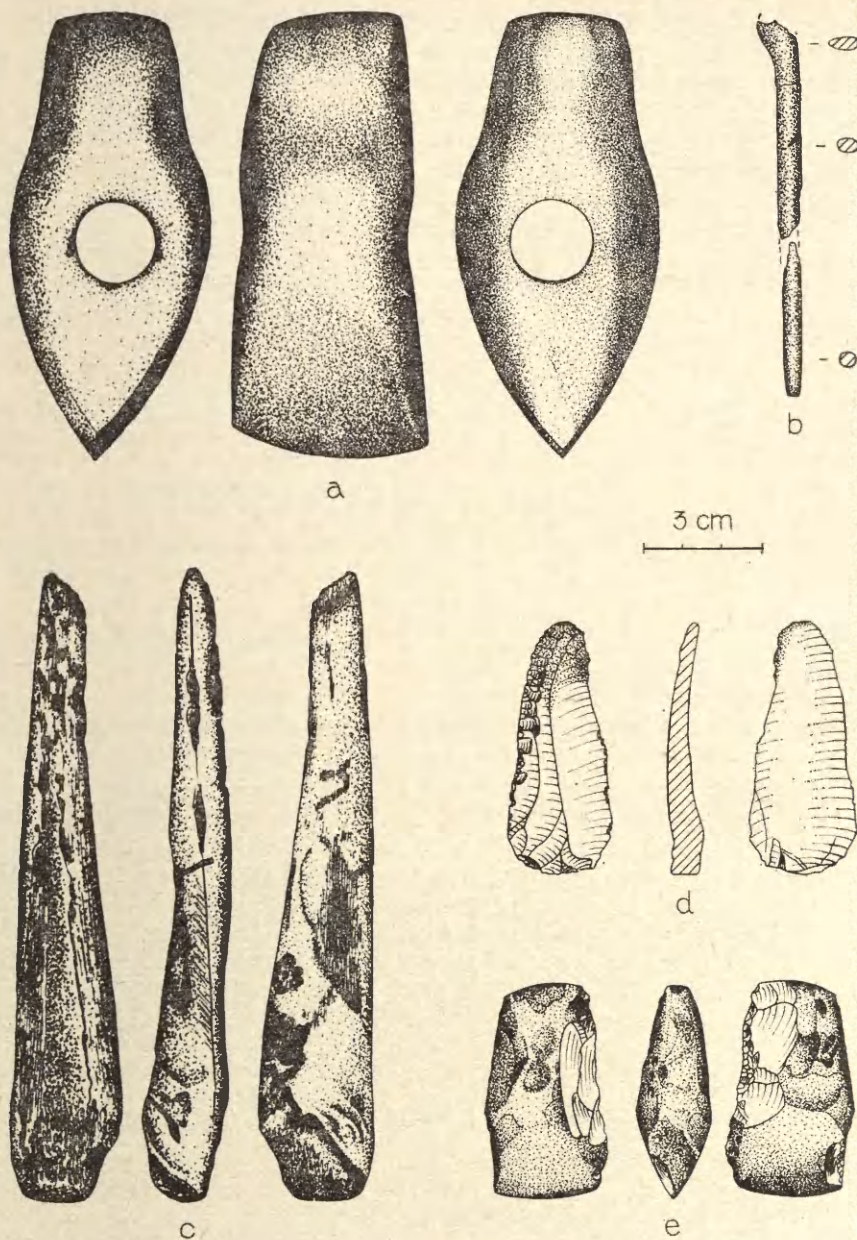
⁸ Za wykonanie analizy traseologicznej składam serdeczne podziękowania mgr Barbarze Drobnowicz z Instytutu Archeologii UJ.

⁹ Machnik, *op. cit.*, tabl. XXXVIII; 1,4; J. Rydzewski, *Dwa starszoznurowe znaleziska grobowe z Witowa, pow. Kazimierza Wielka*, Spraw. Arch., t. XXV: 1973, ryc. 4 d.

¹⁰ Machnik, *op. cit.*, s. 63, 65, 66.

¹¹ Określenia dokonał dr Krzysztof Kaczanowski z Zakładu Antropologii UJ obecny przy eksploracji omawianego pochówka.

¹² Machnik, *op. cit.*, s. 66. Uwagi te odnoszą się również do pierwszego z odkrytych w Kietrze grobów „sznurowych”, zob. Gedl, *Neolityczny...*, s. 35—40 oraz K. Kaczanowski, *Analiza antropologiczna neolitycznego pochówka szkieletowego z Kietrza, pow. Głubczyce*, Spraw. Arch., t. XXVI: 1974, s. 41—43.

Ryc. 3. Kietrz, woj. Opole. Inwentarz grobu 2711:
a — toporek; *b* — szpila kościana; *c* — przedmiot kościany; *d* — wiór krzemienny; *e* — siekierka krzemienna

Artifacts found in grave 2711:
 of serpentine (*a*), flint (*d*, *e*) and bone (*b*, *c*)

nawiązująca w układzie ornamentu do form „ogólnoeuropejskiego horyzontu” kultury ceramiki sznurowej (pasma pionowe obramowane pasmem poziomym przebiegającym na wysokości uch)¹³, wykazująca jednak pewne cechy będące wyznacznikiem jej młodszego wieku w stosunku do amfor typu A. Chodzi tu głównie o tendencję rozpadu ornamentu jodełkowego, w postaci tzw. „półtora motywu jodełki”, na oddzielne pasma¹⁴ oraz o fakt wystąpienia pionowo przekłutych uszek na górnej części brzuśca, co zbliża naszą amforę do form typu IIb wg J. Machnika¹⁵ występujących w niektórych grupach terytorialnych (np. w grupie krakowsko-sandomierskiej), reprezentujących późniejszy etap rozwoju kultury ceramiki sznurowej¹⁶. Istotne jest również, że w tym wypadku motyw jodełkowy składa się z owalnych dołków, a nie z nacięć, które cechują ornamentykę starszych form¹⁷. Można więc stwierdzić, że analizowane naczynie reprezentuje zespół form wykazujących cechy przejściowe od okazów najstarszych (typ A) do młodszych, typowych dla tego okresu rozwoju kultury ceramiki sznurowej, w którym wykształciły się poszczególne grupy terytorialne.

Jeśli chodzi o typ ornamentu, to na terenie Śląska nasza amfora ma analogie w podobnym naczyniu z Kaszowa, woj. Wrocław, współwystępującym w zespole m. in. z toporkiem facetowanym¹⁸. Jak wiadomo, toporki facetowane (typowe głównie dla grupy sasko-turyńskiej)¹⁹ są dość starym elementem w kulturze ceramiki sznurowej²⁰, co potwierdza stosunkowo wczesne datowanie zespołu z Kaszowa i co za tym idzie grobu z Kietrza.

Amfora z grobu kietrzańskiego ma również bliskie analogie na terenie Małopolski w amforze z Witowa, woj. Kielce, (grób 2), posiadającej identycznie ukształtowane uszka i podobny układ ornamentu²¹. Ten ostatni zespół wykazuje silne powiązania z grupą lubaczowską²², reprezentującą obok materiałów fazy II wg M. Buchvaldka i odpowiadających im zespołów na terenie Saksoni i Turyngii tzw. „środkoeuropejski horyzont” kultury ceramiki sznurowej, rozwijający się na bazie „ogólnoeuropejskiego horyzontu”²³.

Drugim elementem stanowiącym wyznacznik chronologiczny dla omawianego tutaj zespołu jest toporek łódkowaty zbliżony do okazów typu III wg J. Machnika²⁴, które wykazują cechy zdegenerowane w stosunku do toporków typu A oraz pewne podobieństwa z toporkami śleżańskimi²⁵. W związku z tym sądzi się, że stanowią one podobnie jak toporki śleżańskie i toporki facetowane (te dwa ostatnie typy współwystępują zresztą z sobą, m. in. we wspomnianym już zespole z Kaszowa)²⁶ dość wczesny element w kulturze ceramiki sznurowej²⁷, wiążący się

¹³ Za cenne uwagi dotyczące chronologii omawianych materiałów składam serdeczne podziękowania prof. dr. Janowi Machnikowi. Zob. też Machnik, *op. cit.*, s. 107.

¹⁴ Machnik, *op. cit.*, s. 106, 107.

¹⁵ Machnik, *op. cit.*, s. 33, tabl. XXX; 3.

¹⁶ Machnik, *op. cit.*, s. 181, ryc. 5.

¹⁷ Zob. przyp. 13.

¹⁸ M. Godłowska, *Kultura ceramiki sznurowej na Śląsku* (maszynopis pracy w Instytucie Archeologii UJ w Krakowie), 1962, s. 83, 84, tabl. IV a; ryc. 1,4 b i ryc. 3.

¹⁹ H. i H. Kaufmann, *Die facetierten Achhämmer des Gothaer Landes, „Alt-Thüringen”*, t. V: 1961, s. 76—132.

²⁰ Machnik, *op. cit.*, s. 107, przyp. 37.

²¹ Rydzewski, *op. cit.*, s. 74, ryc. 4 a.

²² Rydzewski, *op. cit.*, s. 76.

²³ Machnik, *op. cit.*, s. 161—165.

²⁴ Machnik, *op. cit.*, s. 42, tabl. XXXII; 2, 4.

²⁵ Machnik, *op. cit.*, s. 154 (tam dalsza literatura).

²⁶ Godłowska, *op. cit.*, tabl. IV b; ryc. 4.

²⁷ Machnik, *op. cit.*, s. 154, 155.

z fazą III tej kultury na terenie Małopolski, odpowiadającej chronologicznie „środkowoeuropejskiemu horyzontowi”²⁸.

Z powyższej analizy wynika zatem, że grób nr 2711 z Kietrza należy do ogólnie biorąc starszego okresu rozwoju kultury ceramiki sznurowej, młodszego nieco od tzw. „ogólnoeuropejskiego horyzontu”.

*Instytut Archeologii UJ
w Krakowie*

JAN CHOCHOROWSKI

INHUMATION GRAVE OF THE CORDED WARE CULTURE
FROM KIETRZ, PROVINCE OF OPOLE

In 1974 another inhumation grave (no. 2711) of the Corded Ware culture was discovered on site 1 at Kietrz, Province of Opole. The dead was lying extended in supine position, with legs drawn up and aside. The grave goods consisted of an amphora (1), a perforated axe (2), a small axe (3), a flint blade (4), an object of bone (5) and a bone awl (6). This assemblage is associated with the so-called Central European horizon of the Corded Ware culture.

---

²⁸ J. Kruk, *Grób kultury ceramiki sznurowej z Koniuszy, pow. Proszowice*, Spraw. Arch., t. XXV: 1973, s. 65, 66; Machnik, *op. cit.*, s. 174.

